

För Sverige nya brokparasitstekelararter (Hymenoptera: Ichneumonidae)

LARS ELDEFORS

Eldefors, L.: För Sverige nya brokparasitstekelararter (Hymenoptera: Ichneumonidae). [**Parasitic wasps new to Sweden (Hymenoptera: Ichneumonidae).**] – Entomologisk Tidskrift 128(3): 109-112. Uppsala, Sweden 2007. ISSN 0013-886x.

Ichneumon-flies new to the Swedish fauna are reported. Most of them have been found in the province Östergötland, but specimens as well as species from other provinces are reported. The species reported here are *Rhimphoctona (Xylophylax) teredo* (Hartig), *Stenarella domator domator* (Poda), *Endasys amoenus* (Habermehl) and *Pseudorhyssa alpestris* (Holmgren).

Lars Eldefors, Avdelningen för biologi, IFM, Linköpings universitet, SE-581 83 Linköping, Sweden. E-mail: larel@ifm.liu.se.

Inledning

Parasitstekelfamiljen Ichneumonidae är vår största insektsfamilj, men en av de grupper insekter som vi har dålig kännedom vad gäller antalet arter som förekommer i Sverige. På svenska har familjen tidigare, något fantasilöst och missvisande kallats "äkta parasitsteklar", men nu har den döpts till brokparasitsteklar (Gärdenfors m.fl. 2003). En uppskattning på mer än 3000 arter har gjorts av Hedström (1987), medan Gärdenfors m.fl. (2003) anger 2687 för närvarande kända arter för Sverige. En inledande översikt av malaisefällekollekter jag själv gjort på Öland och i Östergötland och som Bert Viklund gjort i Lule Lappmark och Norrbotten, samt andra insamlingar i Västerbotten, visar att artantalet kommer att öka väsentligt, efter genomgång av detta material. Flera arter har under senare år rapporterats som nya för Sverige av Hedström (1987, 1988, 1990) men även av bland andra Horstmann (1988, 1990a, 1990b, 1992, 2002), Jussila (1994), Kasparyan (1990), Sawoniewicz & Luhman (1992), Schwenke (1999) och Townes (1983). De parasitsteklar som här rapporteras nya för landet är resultat från undersökningar i gammelekområden i Östergötland 1990-1996 (Antonsson & Wadstein

1991 och Eldefors 1995). Dessutom har museimaterial studerats i Stockholm, Lund, Uppsala och Göteborg. Material som sänts till mig för bestämning från framförallt norra Sverige och Södermanland ingår också i rapporteringen. De underfamiljer som jag rapporterar nyfynd från är Campopleginae, Cryptinae och Poeniinae. Utöver nedan angivna förändringar följs nomenklaturen från Yu & Horstmann (1997).

Nya fynd

Campopleginae - klämbaksteklar

Rhimphoctona (Xylophylax) teredo (Hartig). (Fig. 1)

Synonymer: *Mesoleptus teredo* Hartig, 1847, *Pyracmon xoridoideus* Strobl, 1904, *Pyracmon monachiensis* Clément, 1924

Erhållen i tre hon- och ett hanexemplar, kläckta från granstockar i Västergötland av Eva Pettersson vid Göteborgs Universitet. Bestämningen har kontrollerats av Klaus Horstmann. Arten har kläckts från *Tetropium fuscum* (Coleoptera: Cerambycidae) (Juutinen 1955). Ytterligare ett äldre svenskt exemplar av arten finns vid Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm (Fig. 1), men trots att Horstmann har bestämt det, så har



Figur 1. Hona av *Rhimphoctona teredo* (Hartig) från Uppland. Upl. Stockholm Riksmuseet i fälla 2.6.1939 (Malaise).

Female of *Rhimphoctona teredo* (Hartig) from Uppland.

han i Horstmann (1980) endast nämnt ett exemplar från Schweiz i samlingen. Antalet svenska *Rhimphoctona*-arter är nu 8. Arten har förutom ovan av Horstmann angivits från Frankrike, Polen, Tyskland och Österrike. Av de ursprungliga 7 arterna *Pyracmon* i Landin (1971) har tre förts till *Rhimphoctona*. Underfamiljen Campopleginae heter i Landin Porizontinae.

Cryptinae - kokongparasitsteklar

Stenarella domator domator (Poda) (Fig. 2).

Synonymer: *Ichneumon domator* Poda, 1761, *Ichneumon gladiator* Scopoli, 1763.

En Cryptini-art som enligt litteraturen (Townes 1970), parasiterar på långhorningar. Detta är dock troligen en felaktig uppgift och motsägs av de nedan listade fynden i trapnest och på husvägg samt av observationer i Finland (av Jussila,



Figur 2. Hona av *Stenarella domator* (Poda) från Ödeshög.

Female of *Stenarella domator* (Poda) from Ödeshög.

Sääksjärvi och Vikberg enligt pers. kommentar av Vikberg). Dessa tyder på att solitära getingar (Eumeninae) är värddjur.

De första exemplaren jag fann var två honor som hittades i Ödeshög 1985. Arten tycks dock inte vara alltför sällsynt, då det senare dykt upp fler exemplar Östergötland och även från Skåne och Södermanland. Samtliga individer är honor, som också vida vanligare i materialet Horstmann (1990a) redovisar, 100 honor och 12 hannar. Fynddata för exemplaren jag sett är Sk Höganäs Kullen 1 ex 1935 (C.H. Lindroth), Sm Växjö S. Åreda 1 ex 19.VI.1992 (R. Danielsson), Ög Ödeshög Munkeryd 2 ex 20/6 1985 på husvägg (L. Eldefors), Norrköping Norrkrog 2 ex 7/8 1996 i fönsterfälla vid sydbrant (Nicklas Jansson), Sdm Ösmo Hammersta, 350m N Storviken 1 ex L:1:5 trapnest (Johan Abenius). Än fler exemplar har setts från universitetens (Linköping och Lund) sommarkurser i faunistik, men inga fynd finns i museernas samlingar. Detta och de sena nyfynden från Norge (Riedel & Berg 1997) och Finland (Sääksjärvi 1998) tyder på att arten spritt sig norrut i sen tid. Den är även vitt utbredd i Europa (för detaljer se Horstmann 1990a).

Endasys amoenus (Habermehl). (Fig. 3)

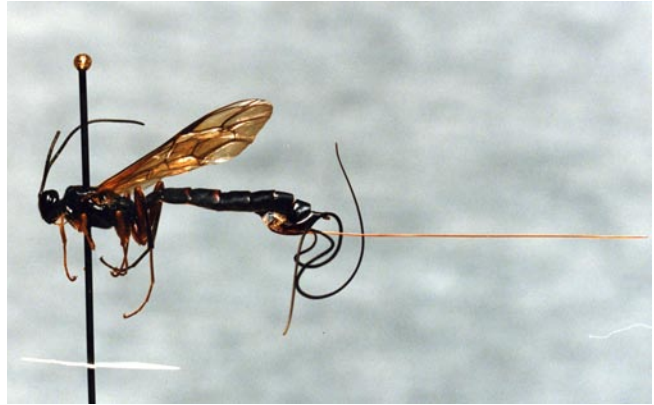
Synonym: *Stylocryptus* (*Endasys*) *amoenus* Habermehl, 1912

Arterna i släktet *Endasys* parasiterar närgrävda kokonger av växtsteklar. Någon specifik värd för denna art är inte känd (Sawoniewicz & Luhman, 1992). Ett honexemplar från Öland insamlat av Boheman finns på Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm. Arten kan bestämmas till släktet med hjälp av Landins fältfauna



Figur 3. Hona av *Endasys amoenus* (Habermehl) från Öland.

Female of *Endasys amoenus* (Habermehl) from Öland.



Figur 4. Hona av *Pseudorhyssa alpestris* (Holmgren) från Gunnarsbo. Foto: Bengt Samuelsson/Östgöta Naturbild.

Female of *Pseudorhyssa alpestris* (Holmgren) from Gunnarsbo.

(1971). Arten karaktäriseras av antennernas utseende och i spetsen mörka baklår. Med denna art inräknad har vi 19 svenska arter av släktet. Arten förekommer även i Danmark. För övriga utbredningsdetaljer se Sawoniewicz & Luhman (1992).

Poemeniinae - vedhålsteklar

Pseudorhyssa alpestris (Holmgren). (Fig. 4)

Synonym: *Rhyssa alpestris* Holmgren, 1860

Arten uppgavs felaktigt som svensk av Aubert (1969), vilket också påpekats av Lars Hedström i hans bearbetning av underfamiljen Pimplinae (då denna grupp då hade tribusstatus) (Hedström 1987). Uppgiften i Fauna Europaea (Achterberg et al. 2004) kommer troligen från samma källa. I Landin heter underfamiljen Ephialtinae. Den Holmgrenska typserien kommer från Dovre i Norge (tre honor insamlade av storsamlaren Boheman). Holmgren uppger också material från Danmark (Holmgren 1860) och den förekommer även i Finland enligt Koponen m.fl. (1995). Det exemplar som nu utgör det första säkra svenska, är en hona från eklandskapet söder om Linköping. Ög *Linköping* Gunnarsbo, 1989, 1 hona i fönsterfälla invid eklåga. Uppgiften Sturefors från min rapport Parasitsteklar i eklandskapet (Eldefors 1995) grundar sig på en felaktig uppgift om en etikettsförkortning. Arten kan bestämmas till släktet med Landins

fältfauna. I Townes (1969) förs arten till tribus Theroniini, men i Wahl & Gauld (1998) förs den till Poemeniinae, som nu ändras från tribus till underfamilj. Se även Oehlkes artikel över tribuset (1966). Arten utnyttjar borrhål som *Rhyssa* - honor gjort och vilka de är hyperparasitoid på. Vi har nu två arter *Pseudorhyssa* i landet. Den andra arten är *P. maculicoxis* Kriechbaumer rapporterad av Roman (1917), vilket anges också av Hedström (1987). Arten skiljs från *maculicoxis* på avsaknaden av vitt i ansiktet hos hannen och genom sin tydliga orange markering baktill på bakkroppstergiterna hos honan.

Tack

För hjälp med lån av typdjur, översändande av material för bestämning, utsortering av inventeringsmaterial och annat material ett varmt tack till Johan Abenius (Nynäshamn), Kjell Antonsson (Linköping), Bert Viklund (Naturhistoriska riksmuseet, Stockholm), Roy Danielsson (Zoologiska museet, Lunds universitet), Nicklas Jansson (Motala), Lars-Åke Janzon (Naturhistoriska riksmuseet, Stockholm), Eva Pettersson (Göteborg) och Magnus Wadstein (Linköping). För finansieringen av resor mm ett särskilt tack till Eklandskapsfonden (Linköping), Entomologiska föreningen i Stockholm, Larsénska fonden (Lund) och Kungl. Vetenskapsakademien. För synpunkter på manus ett varmt tack till mina handledare Jan Landin (Linköpings universitet) och Thomas Pape (Köpenhamn).

Litteratur

- Achterberg, K. et al. 2004. Fauna Europaea: Ichneumonoidea. – In: <www.faunaeur.org>.
- Antonsson, K. & Wadstein, M. 1991. Eklandskapet – En naturinventering av hagar och lövskogar i eklandskapet S. om Linköping. – Rapport från Länsstyrelsen i Östergötlands län.
- Aubert, J.-F. 1969. Les Ichneumonides ouest-paléarctiques et leurs hôtes 1. Pimplinae, Xoridinae Acaenitinae. – Alfortville.
- Eldefors, L. 1995. Parasitsteklar i eklandskapet. – Rapport från Länsstyrelsen i Östergötlands län 1995:2.
- Fitton, M. G. 1982. A catalogue and reclassification of the Ichneumonidae (Hymenoptera) described by C.G. Thomson. – Bull. Br. Mus. nat. Hist. 45(1): 1-119.
- Gärdenfors, U., Hall, R., Hallingbäck, T., Hansson, H.G. och Hedström, L. 2003. Djur, svampar och växter i Sverige 2003. Förteckning över antal arter per familj. – Artdatabanken rapporterar nr 5. SLU, Uppsala
- Habermehl, H. 1912. Revision der Cryptiden-Gattung *Stylocryptus* C. G. Thomson unter Berücksichtigung Gravenhorstscher und Thomsonscher Typen (Hym.). – Dtsch. Ent. Z., Berlin, 1912: 165-190.
- Hedström, L. 1987. Svenska insektsfynd – rapport 3. – Ent. Tidskr. 108: 149-158.
- Hedström, L. 1988. Svenska insektsfynd – rapport 4. – Ent. Tidskr. 109: 139-149.
- Hedström, L. 1990. Svenska insektsfynd – rapport 6. – Ent. Tidskr. 111: 133-147.
- Holmgren, A.E. 1860. Försök till uppställning och beskrifning av Sveriges Ichneumonider. Tredje serien. Fam. Pimplariae. – K. svensk. Vet. Akad. N. F.3(10): 1-76.
- Horstmann, K. 1980. Revision der europäischen Arten der Gattung *Rhimphoctona* Förster. (Hymenoptera, Ichneumonidae). – NachrBl. Bayer. Ent. 29:17-24.
- Horstmann, K. 1988. Revision einiger westpaläarktischer Phygadeuontini (Hymenoptera, Ichneumonidae). – NachrBl. Bayer. Ent. 37(2): 59-64.
- Horstmann, K. 1990a. Die Westpaläarktischen Arten einiger Gattungen der Cryptini. – Mitt.Münch. Ent. Ges. 79(1989): 65-89.
- Horstmann, K. 1990b. Neubesreibungen einiger Schlupfwespen-Arten aus den Gattungen *Mastus* Förster, *Odontoneura* Förster und *Zoophthorus* Förster (Hymenoptera, Ichneumonidae, Cryptinae). – Ztschr. Arbeitsgem. Österr. Entomol. 42: 1-14.
- Horstmann, K. 1992. Revision einiger Gattungen und Arten der Phygadeuontini. – Mitt. Münch. Ent. Ges. 81(1991): 229-254.
- Horstmann, K. 2002. Revision von Schlupfwespen-Arten VI. (Hymenoptera: Ichneumonidae). – Mitt. Münch. Ent. Ges. 92: 79-91.
- Jussila, R. 1994. Ichneumonidae (Hymenoptera) new to Finland. III. – Ent. Fennica 5: 119-124.
- Juutinen, P. 1955. Zur Biologie und forstlichen Bedeutung zur Fichtenböcke (*Tetropium* Kirby) in Finnland. – Acta Ent. Fennica No. 11.
- Kasparyan, D.R. 1990. Fauna of USSR. Insects. Hymenoptera. Vol. III(2). Ichneumonidae. Subfamily Tryphoninae: Tribe Exenterini. Subfamily Adelognathinae. – Nauka Publishing House. Leningrad.
- Koponen, M., Jussila, J. & Vikberg, V. 1995. Suomen loispistiäisluttelo (Hymenoptera, Parasitica) Osa I. heimo Ichneumonidae, alaheimot Pimplinae, Poemeniinae, Rhyssinae ja Diacritinae. – Sahlbergia 2: 87-98.
- Landin, B.-O. 1971. Fältfauna. Insekter 2:2. 577-754. – Natur och Kultur. Stockholm.
- Oehlke, J. 1966. Die westpaläarktischen Arten der Tribus Poemeniini (Hymenoptera: Ichneumonidae). – Beitr. Ent. 15: 881-892.
- Riedel, M. & Berg, Ö 1997. Faunistic remarks on Norwegian Ichneumonidae (Hymenoptera). – Fauna norv. Ser. B 44: 39-53.
- Roman, A. 1917. Skånska parasitsteklar. – Ent. Tidskr. 38: 260-284.
- Sawoniewicz, J. & Luhman, J.C. 1992. Revision of European species of the subtribe Endaseina, III Genus: *Endasya* Foerster, 1868 (Hymenoptera, Ichneumonidae). – Entomofauna 13: 1-96.
- Schwenke, W. 1999. Revision der europäischen Mesochorinae (Hymenoptera, Ichneumonoidea, Ichneumonidae). – Spixiana Suppl. 26: 1-124.
- Sääksjärvi, I. 1998. One Cryptinae genus (Hymenoptera, Ichneumonidae) new to Finland. – Ent. Fennica 9: 8.
- Townes, H.K. 1969. The genera of Ichneumonidae, part 1. – Mem. Amer. Entomol. Inst. 11
- Townes, H.K. 1970. The genera of Ichneumonidae, part 2. – Mem. Amer. Entomol. Inst. 12
- Townes, H.K. 1983. Revisions of twenty genera of Gelini (Ichneumonidae). – Mem. Amer. Entomol. Inst. 35.
- Wahl, D. & Gauld, I. 1998. The cladistics and higher classification of the Pimpliformes (Hymenoptera: Ichneumonidae). – Systematic Entomology 23: 265-298.
- Yu, D. & Horstmann, K. 1997. A catalogue of world Ichneumonidae. – Mem. Amer. Entomol. Inst. 58 (1-2).